

HEIKKI PAUNONEN & JEONGDO KIM

*Nyt mä
bonjaan*

suomi-
stadi-
sanakirja

SISÄLLYS

ALKUSANAT

JOHDANTO

Sanakirjan käyttöohjeet

A–Ö

Paikannimet

HELSINKI JA MUU PÄÄKAUPUNKISEUTU

HELSINGIN VANHAT RAJAT

KAUPUNGINOSAT JA ALUEET

KADUT, AJOVÄYLÄT JA KÄVELYTIET

RAKENNUKSET

Asuintalot ja taloyhtiöt

Hallintorakennukset

Pihat ja tontit

PATSAAT JA MUUT MUISTOMERKIT

TORIT JA AUKIOT

PUISTOT JA PUUSTIKOT

LUONTOKOhteet

Joet, purot, kosket

Kalliot ja mäet

Kuopat ja montut

Lammikot

Merenlahdet ja niemet

Metsät

Rannat

Saaret

ASEMAT JA PYSÄKIT

SATAMAT JA TELAKAT

OPPILAITOKSET

Koulut ja opistot

Korkeakoulut

Oppilaitosten oppilaat

Opiskelijoiden yhteisöt ja tilat

KULTTUURI JA VIHDE

Kirjastot

Elokuvateatterit

Teatterit, konserttitalit, museot,
tapahtumakeskukset

Eläintarha, sirkus, huvipuisto

TANSSIPAIKAT

Tanssilavat ja -tilat

Tanssikoulut

Työväentalot

Klubit

URHEILU JA LIIKUNTA

Stadionit ja urheilukeskukset

Kilparadat, luistinradat, urheilukentät

Uimarannat, maauimalat ja uimahallit

Hyppyri- ja laskettelumäet

USKONNOLLISET KOHTEET

Kirkot ja seurakuntatalot

Hautausmaat

POLIISILAITOS JA JÄRJESTYKSENPIITO

Poliisiasemat ja poliisiosastot

Vankilat

Kasvatuslaitokset

PUOLUSTUSVOIMAT

Varuskunnat ja sotilasalueet

Joukko-osastot

LAITOKSET

SAIRAALAT

PALOKUNNAT

LIKEYRITYKSET

OSTOSPAIKAT

Kaupat, tavaratalot, ostoskeskukset ja hallit

Kioskit ja myyntikojut

HOTELLIT

RAVITSEMUSLIKKET

Baarit ja pubit

Kahvilat

Ravintolat

NUORTEN KOKOONTUMISPAIKAT

SIIRTOLAPUUTARHAT, KASVITARHAT JA MÖKKIALUEET

PÄIHTEIDENKÄYTTÖÖN LIITTYVÄT PAIKAT

Alkoholistien kokoontumispaikkoja

Alkoholin salamyyntipaikkoja

Alkoholistien ja muiden päihteiden
käyttäjien hoitolaitoksia

Yömajoja

ROMULIIKKEET JA -VARASTOT

YLEISIÄ KAAKTOPAIKKOJA

PAIKKOKIIN LIITTYVÄT NUORISOJOUKOT (NJ.)

URHEILUSEURAT JA URHEILUJOUKKUEET

YHDISTYKSET JA NIIDEN JÄSENET

Yhdistykset

Yhdistysten jäsenet

MUUT PAIKANNIMET

MUU SUOMI

ULKOMAAT

Henkilö- ja kutsumanimet

ETUNIMET

SUKU- JA HENKILÖNNIMET

**TAITEILIJANIMIÄ, NIMIMERKKEJÄ,
KUVITTEELLISIA HAHMOJA YM.**

MUITA KUTSUMANIMIÄ

Muut erisnimet

ALKOHOLILAJIKKEIDEN NIMET

AUTOT

ELINTARVIKKEET

KIRJAT JA LEHDET

KODINTAVARAT

KOSMETIIKKA

LENTOKONEET JA LAIVAT

LÄÄKKEET

MOOTTORIPYÖRÄT JA MOPEDIT

MUOTI

TAPAHTUMAT

TIETOTEKNIikka
TUPAKAT JA SAVUKKEET
VIIHDE
YHTYEET

Lähteitä ja kirjallisuutta

ALKUSANAT

Tämä kirja ei olisi syntynyt ilman onnellista sattumaa. Jeongdo Kim väitteli Helsingin yliopistossa 21. syyskuuta 2019 suomen kielen tohtoriksi aiheesta, joka sivuaa myös Stadin slangia. Toinen hänen työnsä ohjaajista, professori Ulla-Maija Forsberg, pyysi kevättalvella 2019 Heikki Paunosta Kimin väitöskirjan toiseksi ennakkotarkastajaksi. Niinpä Kim kutsui myös Paunosen väitöksen jälkeen järjestettyyn karonkkaan. Siinä tilaisuudessa Jeongdo, joka oli perehtynyt tutkimustyössään myös Stadin slangiin, mainitsi, että *Stadin slangin suursanakirjasta* pitäisi olla käänteinen versio, *Suomi- stadi-sanakirja*.

Heikki Paunonen oli valmistellut sellaista jo 1990-luvulla, mutta työ oli jäänyt silloin kesken. Häneltä oli kuitenkin *Slangisanakirjan* ilmestyttyä vuonna 2000 jatkuvasti kysytty, milloin tällainen teos valmistuu. Niinpä hän vastasi Jeongdolle: ”Hyvä on, pohjatöitä on jo tehty, ruvetaanko yhdessä hommiin?” Niihin myös ruvettiin heti seuraavalla viikolla.

Tämä kirja on vaatinut meiltä molemmilta paljon työtä kuluneiden kahden vuoden aikana. Jeongdo Kim ei olisi voinut omistaa aikaansa *Suomi-stadi-sanakirjan* tekoon ilman Stadin Slangi ry:n hänelle myöntämää apurahaa. Samalla kun kiitämme yhdistystä tästä apurahasta, on paikallaan kiittää myös Marjut Klingaa, jonka osuus oli siinä vaiheessa merkittävä.

Heikki Paunonen opiskeli 1960-luvulla Helsingin yliopistossa myös folkloristiikkaa. Silloin hänen opettajansa professori Matti Kuusi antoi kaikille opiskelijoille ohjeeksi vanhan sananlaskun: *Naturalia non sunt turpia* ’luonnollinen ei ole häpeällistä’. Jo suomalaisen kansanrunouden kerääjät

Elias Lönnrotista lähtien noudattivat tätä periaatetta. Tiedämme, että tähän kirjaan sisältyy paljon sellaista, mikä ei enää ole poliittisesti tai muutenkaan korrektia kieltä. Emme kuitenkaan ole karsineet mitään *Stadin slangin suursanakirjasta*, sillä kaikki siinä mainitut sanat lähteineen ovat olleet aikanaan käytössä. On hyvä muistaa, että *Stadin slangin suursanakirja* ilmestyi vuonna 2000.

Helsingissä 21. syyskuuta 2021

Heikki Paunonen Jeongdo Kim

JOHDANTO

Suomi-stadi-sanakirjassa hakusanoina ovat yleiskielen sanat, kuten *tyttö, poika, tyhmä, poliisi* ja *raha*. Sanakirjasta jokainen sen käyttäjä näkee, miten paljon ja millaisia slang ilmauksia kustakin yleiskielen sanasta on yli sadan vuoden aikana Stadin slangissa käytetty. Tällaista teosta on pitkään kaivattu.

Suomi-stadi-sanakirjan aineistona on *Stadin slangin suursanakirja Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii* (2000). Nämä kaksi sanakirjaa perustuvat samaan aineistoon, mutta sitä lähestytään näissä teoksissa kahdesta aivan erilaisesta näkökulmasta. Tässä johdannossa kerromme tarkemmin *Suomi-stadi-sanakirjasta*.

1. Mihin *Suomi-stadi-sanakirjaa* tarvitaan?

Vuonna 2000 ilmestyneessä *Stadin slangin suursanakirjassa* on esitetty mahdollisimman kattavasti Helsingissä käytettyä slangisanastoa 1880-luvulta vuoteen 2000 asti. Se on ollut mahdollista, koska vanhimmasta slangista on useita laajoja aikalaiskokoelmia ja koska 1970-luvulta lähtien slangia on Heikki Paunosen johdolla kerätty systemaattisesti muun muassa erilaisten slangikilpailujen avulla. Näin on saatu mukaan myös nuorten muuttuvaa slangia vuoteen 2000 saakka. Lisäksi esimerkiksi M. A. Numminen on nauhoittanut 1960-luvulla useiden vanhojen slanginpuhujien keskusteluja.

Stadin slangin suursanakirjassa on noin 35 000 hakusanaa. Siinä ei kuitenkaan ollut käänteistä hakemistoa, jossa olisi mainittu, mitä slangivastineita mistäkin yleiskielen sanoista on eri aikoina käytetty. Tällaista

hakemistoa monet sanakirjan käyttäjät ovat vuosien kuluessa kaivanneet. Koska *Stadin slangin suursanakirja* on jo nykyisessä muodossaan varsin laaja, 1 381 sivua, käänteinen hakemisto ei olisi edes mahtunut samoihin kansiin. Lisäksi sen tekeminen olisi vaatinut useamman vuoden työn.

Käänteissanakirjan puute on merkinnyt sitä, ettei ole ollut mahdollista selvittää, miten paljon Stadin slangissa on synonyymisia tai muuten semanttisesti läheisiä ilmauksia. Käytännössä esimerkiksi kaikki 'tyttöä' tai 'poikaa' tarkoittavat slangisanat ovat hajallaan laajassa sanakirjassa. Varsinkin monet slangia käyttävät kirjoittajat ovat valittaneet, että heidän on ollut vaikea löytää *Stadin slangin suursanakirjasta* tarvitsemiaan ilmauksia. Käytännössä niiden etsiminen onkin ollut usein tuloksettomaksi jäänyttä hakuammuntaa. Näin kävi esimerkiksi silloin, kun Stadin Slangi ry:n jäsenlehden *Tsilarin* aiheena oli joulukuusi. Silloin olisi tarvittu slangivastine muun muassa sanalle joulukuusi, mutta sitä ei löytynyt. Nyt sitä ongelmaa ei enää ole, sillä *Suomi-stadi-sanakirjassa* on hakusana **joulukuusi** ja sen slangivastineena *granu*.

Heikki Paunonen oli kuitenkin joutunut laatimaan omaan käyttöönsä käänteisen *Suomi-stadi-hakemiston* ryhtyessään 1990-luvun alussa kirjoittamaan *Slangisanakirjan* käsikirjoitusta. Siinä vaiheessa kaikki slangisanat olivat mekaanisessa aakkosjärjestyksessä yli 200 000 sanalippua käsittävässä aineistossa. Sana-artikkeleissa oli kuitenkin tarpeen koota kaikki saman sanan äännevariantit yhteen. Esimerkiksi 'murtumista tai särkymistä' tarkoittavasta *brakaa*-sanasta on ollut käytössä kuusi äännevarianttia: *bragaa, brakaa, pragaa, prakaa, spragaa, sprakaa*. Nämä kaikki olivat eri puolilla laajaa aineistoa.

Hakemiston laatimiseen meni kolme vuotta, 1991-1993. Sen avulla oli kuitenkin helppo löytää kaikki samaa tarkoittavat sanat peräkkäin. Tämä hakemisto on ollut *Suomi-stadi-sanakirjan* käsikirjoituksen pohjana. Siitä

puuttuivat kuitenkin kaikki Paunosen 1990-luvulla keräämät slangisanat, niin vanhat kuin uudetkin. Hakemisto ei muutenkaan ollut aukoton. Niinpä olemme joutuneet käymään *Stadin slangin suursanakirjan* sana sanalta läpi ja lisäämään puuttuvat sanat lopulliseen *Suomi-stadi-sanakirjan* käsikirjoitukseen.

Suomi-stadi-sanakirjan päätavoitteena on koota samaa tarkoittavat slangisanat ja -ilmaukset yhden ja saman otsikon alle. Jostakin aihepiiristä kiinnostunut näkee yhdellä silmäyksellä, miten paljon ja mitä slangisanoja siitä on tietynä aikana käytetty. Käytännössä kukaan ei tavoittaisi tällaisia tietoja, vaikka lehteilisi *Stadin slangin suursanakirjaa* viikkokaupalla.

2. Mitä *Suomi-stadi-sanakirjasta* löytyy?

Suomi-stadi-sanakirjassa on yli 11 000 yleiskielistä hakusanaa. Tavoitteena on ollut se, että kaikki *Stadin slangin suursanakirjassa* mainitut sanat ovat mukana myös sen käänteisessä versiossa. Valtaosa hakusanoista on hyvin tuttuja yleiskielen sanoja, kuten *äiti, isä, kengät, raha, kello, kallio, meri, koulu, opettaja, auto, jalkapallo, hauska, hyvä ja tyhmä* sekä *syödä, juoda, laiskotella* ja *häipyä*. Samoin lasten ja nuorten leikit ja pelit ovat hyvin edusteilla. Mutta myös elämän varjoisampi puoli nousee esiin muun muassa hakusanoissa *alkoholi, humalassa olo, huumeet, murto, prostituoitu* ja *vankila*.

2.1. Stadin slangin attraktiokeskukset

Stadin slangi oli pitkään valtaosin poikien ja nuorten miesten kieltä. Se näkyy myös slangin suosikkiaihepiireissä eli attraktiokeskuksissa. Niitä ovat koko slangin historian ajan olleet muun muassa tytöt ja naiset, pojat ja miehet,

tyhmä, tylsä ja ikävä, hauska, hyvä ja mukava, seksuaalisuus, alkoholi ja myöhemmin myös muut päihteet, raha, poliisi, maalainen sekä harmittaminen ja selkään antaminen. 1990-luvulta lähtien maalaisen sijasta uutena attraktiokeskuksena mukaan ovat tulleet maahanmuuttajataustaiset ihmiset. Näitä Stadin slangin attraktiokeskuksia ei tähän saakka ole kukaan päässyt tutkimaan, koska kaikki sanat ovat olleet hajallaan. Nyt *Suomi-stadisanakirja* antaa siihen mahdollisuuden. Seuraavassa siitä hieman esimakua.

Ylivoimaisesti eniten slangisanoja on tytöstä, yhteensä 636 sanaa, kun pojasta niitä on "vain" 442. Toiseksi eniten on 'tyhmää' tarkoittavia slangisanoja ja -ilmauksia, yhteensä 561. Poliisista on 209 sanaa ja maalaisesta 166. 'Alkoholia yleensä' tarkoittavia sanoja on 194, mutta tähän lukuun eivät sisälly eri alkoholilajeja tarkoittavat slangisanat, kuten *konjamiini* konjakista, eivätkä yksittäisten alkoholijuomamerkkien slanginimitykset, kuten *Tilhi* Sorbuksesta.

Myös kiroukset ja solvaukset sekä erilaiset haukkumailmaukset ovat olleet slanginpuhujien keskuudessa yleisiä. Nämä aihepiirit nousevat selvästi esiin myös *Suomi-stadi-sanakirjassa*. Vaikka 1900-luvun jälkipuolella tytöt ja nuoret naiset ovat ottaneet yhä selvemmin paikkansa myös slanginkäyttäjinä, se ei ole juuri näkynyt slangissa. Edes 2020-luvun Stadin slangia ei ole poliittisesti eikä muutenkaan korrektia kieltä. Tämä riittääköön tässä varoitukseksi. Me olemme toimineet sanakirjassa vain kirjureina. *Suomi-stadi-sanakirja* ei ota kantaa siinä mainittuihin ilmauksiin eikä sitä ole tarkoitettu kielenkäytön oppaaksi.

2.2. Vanha ja uudempi puhekieli ja ammattislangit

Slangi-ilmausten lisäksi *Stadin slangin suursanakirjassa* on muutakin sanastoa, jota slanginpuhujatkin ovat käyttäneet. Osa siitä on vanhempaa, osa vieläkin käytössä olevaa puhekieltä. Vanhaan puhekieleen kuuluvista sanoista monet ovat olleet aikanaan Helsingissäkin yleisesti käytetyn kyökkisuomen tai -ruotsin sanoja, esimerkiksi *talrikki*, *sokkerskooli*, *salusiinit*, *senkki*, *piironki* ja *kakluuni*. Myös kaikki vanhan puhekielen sanat on poimittu *Stadin slangin suursanakirjasta* *Suomi-stadi-sanakirjaan*. Sama koskee myös uudemman puhekielen sanastoa. Raja slangin ja yleiskielen tai yleispuhekielen välillä on sitä paitsi liukuva ja elää koko ajan. Kukaan ei liioin ole voinut käyttää puheessaan vain slangisanoja.

Stadin slangin suursanakirjassa on myös runsaasti eri ammattislangien sanoja. Kaikki nekin sisältyvät *Suomi-stadi-sanakirjaan*. Mukana on muun muassa rakentajien, satamatyöläisten ja merimiesten sanastoa. Myös sotilasslangista on aineistoa useammaltakin vuosikymmeneltä. Lisäksi on laajahko kokoelma vankilaslangin sanastoa. Sotilasslangin ilmaukset ovat useimmille helsinkiläisille miehille tuttuja, mutta satama- ja vankilaslangin sanoja on käytetty pienemmissä piireissä. Lukiovuosinaan monet nuoret miehet olivat vielä 1950-60-luvuilla kesätöissä rakennuksilla ja satamissa, ja sen vuoksi myöhemmin akateemisiin ammatteihinkin päätyneet miehet ovat omaksuneet erilaisten ammattislangien sanastoja nuoruudessaan.

3. *Suomi-stadi-sanakirjan* sanojen dokumentointi ja ajoitus

Suomi-stadi-sanakirja perustuu suoraan *Stadin slangin suursanakirjaan*. Niinpä siinä ei ole ollut tarpeen dokumentoida erikseen slangisanatietojen lähteitä, koska ne on mainittu *Stadin slangin suursanakirjassa*. Siinä on myös

ajoitettu jokseenkin kaikki slangisanat vuosikymmenten tarkkuudella. Kaikki nämä Heikki Paunosen 1990-luvulla *Slangisanakirjaa* kirjoittaessaan tekemät ajoitukset ovat perustuneet käytettävissä olleisiin lähteisiin sekä siihen käsitykseen, mikä hänellä on silloin ollut niin Stadin slangin varhaisvaiheiden kuin joidenkin keskeisten lähteidenkin ajoituksista.

2000-luvun puolella Paunosen kuva Stadin slangin varhaisvaiheista on olennaisesti muuttunut. Vanha Stadin slangi näyttää olleen jokseenkin hahmollaan ainakin jo 1880-luvulla. Koska se on kerrostunut vielä vanhemman ruotsinkielisen slangin päälle, se on puolestaan ajoitettava ainakin 1870-luvulle. Mahdollista on, että molemmat ovat sitäkin vanhempia, mutta tarkempia tietoja ei aiemmilta vuosikymmeniltä ole. (Helsingin vanhan ruotsinkielisen ja suomenkielisen slangin ajoituksista ks. mm. Forsskåhl 2015: 48–50; Paunonen 2016: 56–57.) Uudempi näkemys, jonka mukaan Stadin slangin vanhin kerrostuma on ajoitettavissa 1800-luvun loppupuolelle ja 1900-luvun alkuun on jonkin verran vaikuttanut vanhimpien slangisanojen ajoitukseen *Suomi-stadi-sanakirjassa*. Käytännössä joidenkin sanojen ajoituksia on varhennettu.

Stadin slangin suursanakirjassa ei puolestaan vanhan puhekielen tai uudemman puhekielen sanoja ole ajoitettu. Tässä teoksessa vanhan puhekielen sanat on ajoitettu yleisimmin 1890-luvulta tai 1900-luvun taitteesta 1930- tai 1950-luvulle. Nämä ajoitukset ovat kuitenkin hyvin suuntaa antavia. Todellisuudessa monet kyökkisuomen tai -ruotsin sanat samoin vanhat ammattikielten termit ovat huomattavasti vanhempia. Niiden tarkempi ajoitus on kuitenkin vaikeaa, koska vanhoja lähteitä on kovin vähän.

Myöskään uudempien ammatti- tai -erikoislangien sanoja ei *Stadin slangin suursanakirjassa* ollut ajoitettu, sillä niistäkään ei ollut kattavia dokumentteja. Nyt kaikki nekin on silti ajoitettu. Kriteerinä on ollut se, miltä vuosikymmeniltä käytettävissä olleet aineistot ovat olleet

peräisin. Niinpä esimerkiksi suurin osa vankilaslangin sanoista on ajoitettu 1960–70-luvuille, koska ne on kerätty silloin. Käytännössä monia sanoja lienee käytetty vankiloissa paljon aiemminkin. Sama koskee esimerkiksi satama- ja merimiesslangia. Niinpä varsinkin ammattislangisanojen ajoitukset ovat hyvin suuntaa antavia.

4. Mistä Stadin slangiin on tullut sanoja?

Stadin slangin ominaispiirteitä on se, että siinä on huomattavan paljon synonyymeja. Sen huomaa melkein heti jokainen, joka selailee *Suomi-stadi-sanakirjan* sivuja. Joistakin yleiskielisistä hakusanoista on kymmeniä tai jopa satoja slangivastineita. On harvinaista, että jossakin suomen murteessa olisi satoja sanoja, jotka tarkoittavat esimerkiksi 'tyttöä' tai 'tyhmää', mutta Stadin slangissa näin on laita. Herääkin kysymys, miksi Stadin slangissa on näin paljon sanoja ja mistä ne on saatu.

Ensimmäiseen kysymykseen on helpompi vastata, sillä slangit kertoo paljon käyttäjistään. Sanoja on paljon varsinkin sellaisista aihepiireistä, jotka ovat olleet sen puhujille tärkeitä, usein jopa affektiivisia. Lisäksi slangille on usein ominaista, että sen puhujat pyrkivät käyttämään uusia, tuoreita ilmauksia.

Toinen kysymys, mistä Stadin slangiin on saatu sanoja, on mutkikkaampi, sillä se liittyy läheisesti Stadin slangin syntyyn ja varhaisvaiheisiin. Siinä joudutaan myös perimmäisten kysymysten äärelle: mikä Stadin slangissa on lainaa, mikä jotain muuta?

4.1. Taustalla useita kieliä

Yhtenä syynä siihen, että Stadin slangissa on paljon sanoja, on se, että vanhassa slangissa on paljon sanoja kolmesta kielestä, ruotsista, suomesta ja venäjistä. Myöhemmin englantia on korvannut suomen ja ruotsin rinnalla venäjän. Varsinaisesti englantilaisperäisten sanojen määrä alkoi nopeasti kasvaa 1950-luvulta lähtien, kun uudet nuorisokulttuurit ovat vallanneet alaa meilläkin yksi toisensa jälkeen. Vanhan slangin kolme taustakieltä ovat esiintyneet aikanaan Helsingissä rinnakkain, mistä on hyvänä esimerkkinä kolme 'talonmiestä' tarkoittavaa sanaa: *talkkari* (< su *talonmies*), *gosari* (< ru *gårdskar!*) ja *dvornikka* (ve *dvórnik*) (Paunonen 2016: 139).

Vanhimmat englantilaisperäiset sanatkin on saatu viimeistään 1800-luvun lopulla. Niistä osa oli peräisin merimiesten kielestä, kuten pukua tarkoittanut *rigi* sekä sana *dongarit*, jota käytettiin varsinkin sakilaisten pitkistä, leveälahkeisista housuista. Merimiesten englannissa *rig* on alun perin tarkoittanut purjelaivan takilaa ja purjeita eli "purjelaivan pukua". Sitä on kuitenkin jo englannissa alettu käyttää myös vaatteista. Stadin slangiin pukua tarkoittava sana *rigi* on voinut päätyä joko suoraan merimiesenglannista tai ruotsin kielen kautta, mihin se oli lainautunut muodossa *rigg* 'vaatteet'. Merimiesten *dongarit* tehtiin puolestaan intialaisesta dungaree-kankaasta, jonka nimi hindiksi oli *dungri* 'karkea puuvillakangas'. Se taas viittasi Bombayn, nykyisen Mumbain, lähellä sijainneen kylän nimeen *Dungri*, missä kyseistä kangasta valmistettiin. (Paunonen 2016: 19-21.)

4.2. Mikä on vanhassa Stadin slangissa lainaa?

Olemme tottuneet ajattelemaan, että lainasanat on helppo tunnistaa: ne ovat sellaisia suomen kielessä esiintyviä sanoja, joille on osoitettavissa vieraskielinen lainalähde. Kun kundit ovat *brajanneet* piholla *indarii* ja *skoobarii*, he ovat

oppineet tämän leikin vanhoista amerikkalaisista elokuvista jo 1900-luvun alussa, ja *indari-* ja *skeobaris* sanatkin ovat peräisin englannista. Sama koskee uudempia nuorisokulttuureja, olipa sitten kyse *punkkareista*, *hevareista* tai *skeittareista*. Jokainen uusi, muualta Stadiin rantautunut nuorisokulttuuri on tuonut mukanaan kymmeniä uusia slangisanoja. Tämä angloamerikkalainen vyöry alkoi 1950-luvulla.

Vanhan Stadin slangin osalta kuvio ei ole ollut näin suoraviivainen. Väinö Tanner ja Heikki Waris ovat kuvanneet vanhan Stadin slangin synty- ja varhaisvaiheita. Helsinki oli vielä 1800-luvun jälkipuolella lähes ruotsinkielinen kaupunki, ja se näkyi myös työläiskaupunginosien poikaporukoissa. Tannerin mukaan suomenkieliset kundit puhuivat Ruoholahdessa 1880-luvulla slangia, jossa melkein kaikki sanat olivat peräisin ruotsista. Heikki Waris on puolestaan väitöskirjassaan kertonut, miten Helsingin työläiskaupunginosissa suomen- ja ruotsinkieliset pojat toimivat yhdessä samoissa jengeissä. Niissä syntyi kaksikielinen ruotsalais-suomalainen sekakieli, vanha Stadin slang, joka yhdisti erikieliset pojat samaksi sakiksi.

Koska se kerrostui vielä vanhemman ruotsinkielisten poikien slangin päälle, useimpien vanhojen ruotsalaisperäisten sanojen osalta ei voida puhua sanojen lainaamisesta vanhaan Stadin slangiin vaan siitä, että alkuaan suomenkieliset pojat ovat kaksikielisissä poikaporukoissa omaksuneet sanastoltaan uuden kielen, jota he ovat kuitenkin puhuneet kotonaan oppimallaan murteellisella suomen kieliopilla ja johon he ovat vähitellen tuoneet mukanaan myös suomenkielisiä sanoja. Seuraavassa, kaksikielisessä vaiheessa, suomalais-ruotsalaisissa poikaporukoissa on voitu käyttää kummankin kielen sanoja entistä enemmän sekaisin. Silloinkaan ei ole ollut kysymys lainaamisesta kielestä toiseen vaan siitä, että molemmat kielet – sekä suomi että ruotsi – ovat kuuluneet useiden poikien kielellisiin resursseihin, joista on voitu ottaa

käyttöön uusia sanoja kummastakin kielestä. Näin käytännössä suomen ja ruotsin kielen raja on tässä vaiheessa hämärtynyt. (Tästä tapahtumasarjasta Waris 2016 [1932]: 183–191; Paunonen 1989: 587–593, 2006a: 50–59, 2006b 241–242, 2020: 66–69.)

On kuitenkin tapauksia, joissa suomenruotsalaismurteiden sanat ovat lainautuneet suomen murteisiin, ja suomenkieliseltä maaseudulta Helsinkiin muuttaneet työläiset ovat voineet tuoda ne mukanaan. Heidän lapsensa ovat puolestaan voineet oppia ne kotonaan, ja ne ovat päätyneet sitä tietä Stadin slangiin. Tämä on kuitenkin harvinaisempi vaihtoehto. Usein slangisanojen äänneasu paljastaa niiden taustan. Jo vanhassa Stadin slangissa on tavattu 'pikkulasta' tarkoittava sana *gloddi*, *kloddi*, *skloddi*. Uudenmaan ruotsalaismurteissa on esiintynyt sana *klodd*, joka on tarkoittanut muun muassa 'savi- tai lumipaakkua tai -kokkareta', mutta myös 'paksua pikkulasta' (FO *kludd*). Sana on lainautunut suomenruotsalaismurteista varsinkin Turun ja Porin seudun murteisiin asussa *klotti*. Niissäkin sen päämerkityksenä on ollut 'paaku, kokkare, möhkäle; pölkkyy'. Lisäksi on pari hajatietoa merkityksestä 'pojankloppi' (SMS *klotti*). Äänneasun ja merkityksen perusteella Stadin slangin sana *gloddi*, *kloddi* on kuitenkin kuulunut siihen ruotsalaispohjaiseen slangiin, jota kaksikielisissä poikaporukoissa on puhuttu.

Vanhassa Stadin slangissa oli myös paljon venäläisperäisiä sanoja. Niitä voi luonnehtia lainoiksi, vaikka suomalais-ruotsalaisissa poikaporukoissa oli venäläisiäkin kundeja mukana. Valtaosa venäläisistä lainasanoista oli kuitenkin peräisin venäläisiltä sotilailta ja kauppiailta. Pojilla oli tapana vierailta venäläisten sotilaiden kasarmeilla, ja sotilaat tarjosivat heille ruokaansa. Siitä on slangissa muistutuksena yhä edelleenkin sana *safka*. Toinen ruokaa tarkoittanut sana *sagga* on sitä vastoin jo kadonnut käytöstä. Kauppiaiden kielestä on puolestaan jäänyt meille kaikille tuttu sana *lafka*.

Käytännössä vanhan Stadin slangin monikielinen tausta ei kuitenkaan yksinään selitä sitä, että slangissa on paljon sanoja. Merkittävämpi syy on se, että jo vanha Stadin slangi on ollut poikkeuksellisen luova kielimuoto, jonka puhujat ovat erilaisin keinoin tuottaneet lähes loputtomasti uusia slangisanoja ja -ilmauksia. Sen seurauksena Stadin slangissa on jo alusta lähtien ollut myös poikkeuksellisen paljon erilaista vaihtelua. Osittain on kyse slangisanoissa ilmenevästä äänteellisestä vaihtelusta, mutta sanastollisesti merkittävämpi osa siitä liittyy sanojen muodostukseen. Nämä ilmiöt ovat luonteeltaan erilaisia, ja siksi on paikallaan tarkastella niitä lähemmin. Välillisesti niissäkin heijastuu Stadin slangin monikielinen tausta. Yksi sen ilmenemismuoto on Stadin slangissa esiintyvä suuri äänteellinen vaihtelu.

4.3. Äänteellinen vaihtelu Stadin slangissa

Stadin slangissa esiintyvä suuri äänteellinen variaatio on tuttu ilmiö myös sen puhujille. Heikki Paunonen on seurannut jo 1990-luvulta lähtien Stadin Slangi ry:n tilaisuuksissa sitä, miten slanginpuhujat ovat kiistelleet siitä, mikä sana tai mikä muoto on ”oikein”. Hän on alusta lähtien kieltäytynyt toimimasta erotuomarina tai slangipoliisina, vaikka monet ovat sitä häneltä vaatineet. Hänen keskeinen kriteerinsä on ollut se, että jokainen sellainen sana tai sananmuoto on ”oikea”, jonka käyttäjä on itse syntyperäinen stadilainen ja on itse käyttänyt kyseistä ilmausta tai kuullut sen lähipiirissään. Kaikkia tämä ei ole vakuuttanut. Selvimmin kiista on vuosikymmenien ajan kohdistunut nimeen *Sörkka* vai *Sörkkä*. Siitä on taitettu lukuisia kertoja peistä myös sanomalehtien yleisönosastoissa. Mutta usein on kiistelty myös esimerkiksi sanoista *kragis* ja *skragis* ’tappelu’.

Slangisanoissa esiintyvä suuri äänteellinen vaihtelu johtuu muutamista seikoista. Oli jo puhetta siitä, että vanhaa Stadin slangia on puhuttu Helsingin työläiskaupunginosissa kaksikielisissä poikaporukoissa. Varsinkaan alkuaikoina osa suomenkielisistä pojista ei kuitenkaan osannut ääntää sellaisia ruotsin kielelle ominaisia äänteitä, joita ei esiintynyt suomessa. Niitä olivat muun muassa *b*, *d* ja *g*, joista joidenkin suomenkielisten suussa tuli *p*, *t* ja *k*. Niinpä esimerkiksi ruotsinkielisestä sanasta *gubbe* 'ukko' tuli joidenkin suomenkielisten suussa *kuppe*.

Sama koski myös sanan alussa esiintyviä konsonanttiyhtymiä. Niidenkin ääntäminen tuotti aluksi monille suomenkielisille vaikeuksia, ja esimerkiksi luistelemista tarkoittava sana *skrinnaa* saattoi yksinkertaistua asuun *krinnaa* tai *rinnaa*. Nopeasti suuri osa suomenkielisistäkin pojista alkoi kuitenkin oppia ruotsin kielen mukaisen ääntämistavan. Koska he eivät kuitenkaan tienneet, missä tapauksissa sanan alussa piti olla kaksi tai kolme konsonanttia, he alkoivat liioitella, ja niin slangiin syntyi suuri määrä vaihtelua. Niinpä samasta sanasta saattoi olla samaan aikaan käytössä useita erilaisia äänneasuja. Esimerkiksi Helsingin ruotsalaisen slangin sanasta *tråkka* 'myydä' esiintyi suomenkielisten puheessa rinnan asut *trokkaa*, *trogaa*, *drokaa*, *strogaa* ja *rokaa*. Näistä *rokaa* oli äännetty "suomalaisittain", kun taas *drokaa* ja *strogaa* -muodoissa oli "hienostelua". Tästä "hienostelusta" tuli sitten vanhan Stadin slangin näkyvimpiä ominaispiirteitä, ja sanan alkuun alettiin kasata yhä raskaampia konsonanttiyhtymiä. Varsinkin sananalkuisesta *s*:stä tuli keino luoda uusia slangisanoja melkein mistä vain.

Viittaamme vielä muutamaankin esimerkkiin, jotka havainnollistavat, millaista äänteellinen vaihtelu Stadin slangin sanoissa on voinut olla. Ensimmäisenä esimerkkinä on 'ryyppyä' tarkoittava sana *knubbi*. Sen taustalla on ruotsin sana *nubbe* 'ryyppy'. Stadin suomenkielisten slangissa sanan sisällä ovat *bb* ja *pp* vaihdelleet, ja sanan

alkuun on alkanut kasaan useita konsonantteja. Niinpä siitä on kirjattu kaikkiaan seuraavat äännevariantit: *nubbi, nuppi, g nubbi, knubbi, nubbi, knuppi, sknubbi, sknuppi, knubi*, yhteensä 9 erilaista äänneasua.

Sama ilmiö on ulottunut suomen kielestäkin saatuihin sanoihin. *Knubbi*-sanon rinnalla on käytetty suomen *ryyppy*-sanasta saatua slangisanaa *rybari, rypari*. Sitten siitä on saatu vielä "slangimaisemmat" asut *krybari* ja lopulta *skrybari*. Tämä sama ilmiö on yhä hyvin produktiivinen. Jo hyvän aikaa sitten hyvästä ja hienosta käytetty sana *makee* on muuttunut asuun *magee*.

Kolmas esimerkki on 'housuja' tarkoittava sana *bökat*. Senkin alkuperä löytyy ruotsista 'housuja' tarkoittavasta sanasta *byksor*, josta joissakin suomenruotsin murteissa on esiintynyt myös asu *böksor*. Niin kuin vaihtelu *Sörkka - Sörkkä* osoittaa, kaikille suomenkielisille ei ole ollut helppoa ääntää peräkkäisissä tavuissa etu- ja takavokaaleja, tässä tapauksessa *ö:tä* ja *a:ta*, koska se rikkoo suomen kielen vokaalisointua vastaan. Niinpä toisen tavun *a* on muuttunut *ä:ksi*. Tämä sama ilmiö näkyy myös sanan *bökat* äännevarianteissa, joita on kaikkiaan 11: *bögat, bökat, pögat, pökat, spögat, bögät, bökat, pökät, spökat, spögät, spökät*. Sanan *bögat* taustalla on tosin voinut osin olla *böksor*-sanasta suomen murteisiin lainattu *pöksyt*-sanakin.

Merkittävä periaatteellinen kysymys liittyy saman sanan äännevarianttien asemaan: ovatko ne kaikki eri sanoja vai yhden sanan variantteja - eli onko *Suomi-stadisanakirjan* hakusanassa **ryyppy** yksi *knubbi*-sana vai yhdeksän äänteellisesti hieman toisistaan poikkeavaa sanaa. Sama kysymys koskee sanaa *bögat* ja se variantteja. Vastaus on melko helppo. Vaikka monet stadilaiset riitelevät siitä, kumpi sana-asuista *Sörkka* ja *Sörkkä* on "oikea", monet heistä ovat valmiita myöntämään, että molemmat ovat yhden ja saman sanan muotoja.

Samaa periaatetta on noudatettu myös *Suomi-stadisanakirjassa*. Siinä on mainittu jokaisen sanan kaikki

äännevariantit, mutta niitä ei ole laskettu eri sanoiksi. Niinpä kaikki *knubbi*-sanan äännevariantit edustavat vain yhtä lekseemiä eli itsenäistä sanaa, joka on tässä tapauksessa *knubbi*. Samoin on kaikkien *bökat*-sanan varianttien laita. Jos kaikki erilaiset äännevariantit olisi laskettu itsenäisiksi sanoiksi, Stadin slangin ”sanojen” kokonaismäärä olisi moninkertainen nyt ilmoitettuihin verrattuna. (Stadin slangin äänteellisestä variaatiosta ks. Paunonen 1989: 598-606, 2000: 17-23, 2006a 53-55, 2006b 17-26, 2006c 336-339, 2015: 81-83.)

4.4. Johtaminen ja muuntelu Stadin slangissa

Suomen kielessä on paljon erilaisia sananloppuisia johtimia, joiden avulla yhdestä perussanasta voidaan tuottaa suuri määrä erilaisia johdoksia, esimerkiksi *kala*: *kalainen*, *kalaisa*, *kalastaa*, *kalastus*, *kalastaminen*. Stadin slangissa tällaisia sananloppuisia aineksia on monin verroin enemmän kuin suomen yleiskielessä tai murteissa. Suomen yleiskielessä ja murteissa johtimilla on yleensä itsenäinen merkitys, ja niillä johdetaan eri sanaluokkiin kuuluvia sanoja, kuten edellä olevista *kala*-sanan johdoksista näkee. Slangissa näin ei ole: slangijohtimilla tai sananloppuisilla aineksilla ei yleensä ole itsenäistä merkitystä. Niiden avulla kuitenkin suuri osa vierasperäisistä sanoista mukautetaan suomen kielen taivutusjärjestelmään. Slangisanoille on lisäksi ominaista se, ettei johtimen tai sananloppuisen aineksen raja ole läheskään aina ole yhtä selvä kuin esimerkiksi yleiskielen sanoissa *kalai/nen*, *kala/staa*. Merkittävin seikka on kuitenkin se, että erilaisten sananloppuisten ainesten avulla slangiin voidaan luoda lähes loputtomasti uusia sanoja, jos niin halutaan.

Tavallisimpia johdinaineksia Stadin slangissa ovat olleet *ari*, *is*, *ka* (*ga*, *kka*), *ika* (*iga*, *ikka*) *tsa*, *tsi*, *tsu*, *ski*, *sku*, *sa* ja *de*, esimerkiksi *brankkari* ’palomies’, *gatari* ’katukivi’,

brekkis 'murto', *bärgga*, *bärika* 'kallio', *nartsa* 'naru', *kaltsi* 'kallio', *klitsu* 'liiteri, kellari', *botski* 'laiva', *bansku* 'banaani', *natsku* 'naatta, hippa', *kalsa* 'kylmä', *pide* 'piha', *mude* 'äiti'. Muista slangijohtimista voi mainita vielä esimerkiksi *u*-aineksen, joka tavataan esimerkiksi sanoissa *kafru* 'kaveri' ja *kifru* 'kivääri'. Läheskään aina ei sitä paitsi ole selvää, mitä johtimeen kuuluu. Esimerkiksi *piha*-sanasta on saatu sana *pitsku*. Siinä johtimeen kuuluisi myös *sku*-ainesta edeltävä *t*.

Usein varsinaisesta sanavartalosta jää slangisanaan vain pari sananalkuista äännettä, esimerkiksi *ha/ba* 'voima' (< *hauislihas*), *jä/bä*, *jä/bö*, *jä/by* 'poika' (< *jätkä*), *pi/de* 'piha' (*pide* on tosin voitu johtaa sanasta *pitsku*) ja *rö/bö* 'tupakka'. Stadin slangille tyypillistä on myös se, että useita johdinaineksia saattaa kasautua samaan sanaan, esimerkiksi sanoissa *talkkari* 'talonmies', *uikkarit* 'uimapuku tai -housut', *välkkäri* 'välitunti', *kumpparit* 'kumisaappaat', *limppari* 'limonaati'. Sanassa *talkkari* on kaksi slangijohdinta, *kka* ja *ari*, sulautunut yhteen. Näissä mallina ovat olleet sellaiset slangisanat, joissa *k(k)*-aines on kuulunut lainälähteeseen: esim. *linkkari* < *linkkuveitsi* ja *valkkari* < *valkoviini*. *Kumpparit*, *linkkari* ja *valkkari* ovat myös esimerkkejä siitä, miten yhdyssanat on sopeutettu slangiin. Sama pätee myös ruotsinkielisiin yhdyssanoihin, niistä esimerkkeinä sanat *brenkku* 'viina' (< *brännvin*) ja *gosari*, *gosis* (< *gårdskar!*).

Johtimien tai niihin rinnastuvien sananloppuisten ainesten ja sananvartalon tarkka rajankäynti ei olekaan slangisanoissa hedelmällistä, sillä slangin sananjohdossa käytetyistä johtimista ja sananloppuisista aineksista ei ole mahdollista laatia samalla tavoin yksiselitteistä listaa kuin yleiskielen johtimista. Tämä seikka kannattaa pitää mielessä, kun puhutaan slangisanojen "johtamisesta" sananmuodostuskeinona. Olennaista joka tapauksessa on, että nämä ainekset ovat edelleen Stadin slangissa produktiivisia.

Samoja johdinaineita on käytetty niin ruotsin- kuin suomenkielisissäkin sanoissa. Esimerkiksi ruotsin kalliota tarkoittavasta sanasta *berg* on slangiin saatu sanat *baartsi*, *bärgga*, *bärika*, *bärtsi*, *bärtsika* ja *bärtski*. Suomen *kallio*-sanasta on puolestaan johdettu sanat *kalde*, *kaltsi*, *kaltsikka*, *kaltsu* ja *klatsu* sekä *klitsu*. Vielä selvemmin Stadin slangille ominainen luovuus näkyy ruotsin *skog*-sanaan perustuvissa 'metsää' tarkoittavissa sanoissa: *kutse*, *skooge*, *skude*, *skudju*, *skuge*, *skugeli*, *skugge*, *skuide*, *skuidu*, *skuija*, *skuiji*, *skuju*, *skutsa*, *skutse*, *skutsi*, *skutta*, *skutte*, *skuuge*, *skuugeli*, *skuugeni* ja *skuugi*, yhteensä 21 sanaa! Tosin näitä kaikkia ei ole käytetty samaan aikaan. Suomen *metsä*-sanasta on saatu vain kolme sanaa: *mede*, *metsku* ja *metsu*.

Johtimilla ja niihin rinnastuvilla aineksilla on ollut tärkeä tehtävä myös vierasperäisten sanojen sopeuttamisessa suomen kielen morfologiseen rakenteeseen. Suuri osa esimerkiksi ruotsalaisperäisistä sanoista on suomen kielen sanarakenteelle vieraita. Suomessa ei ole esimerkiksi yksitavuisia konsonanttiloppuisia substantiiveja. Ruotsissa niitä on runsaasti, esimerkiksi *berg* 'kallio, vuori' ja *skog* 'metsä'. Samalla kun nämä sanat on sananloppuisia aineksia käyttäen "slangimaistettu", ne on myös morfologisesti mukautettu suomalaiseen sanarakennejärjestelmään. Niinpä näillä "johtimilla" ja sananloppuisilla aineksilla on ollut kahtalainen tehtävä Stadin slangissa.

Slanginpuhujat ovat myös irrotelleet sananloppuisten aineksien käytössä. Siitä hyviä esimerkkejä ovat *-lation*, *-vation* ja *-hauskis*. Näistä *-lation* ja *-vation* on lisäksi äännetty usein englantilaisittain *-leiššön*, *-veiššön*, esim. *jumaleiššön* 'kirosana', *Stadiveiššön* 'Helsingin keskusta'. Sananloppuinen *-hauskis* esiintyy mm. sanoissa *muatohauskis* 'selkäsauna', *kanttulihauskis* 'kaatuminen; konkurssi' ja *snarkkuhauskis* 'uninen'.

Toinen produktiivinen keino uusia slangisanoja luotaessa on ollut muuntelu. Suomen yleiskielessä ja murteissakin

esiintyy muuntelua varsinkin niin sanotuissa onomatopoeettisissa sanoissa, joissa on usein kysymys ääntä mukailevista ilmauksista, esimerkiksi *piristä ~ siristä ~ tiristä; tirskahtaa ~ turskahtaa ~ tyrskähtää; kapsahtaa ~ kopsahtaa ~ kupsahtaa ~ käpsähtää; hahattaa ~ hihittää ~ hohottaa ~ hähättää ~ höhöttää; kikattaa ~ kakottaa ~ käköttää; plits - pläts; riks - raks*. Slangisanoissa muuntelu on kuitenkin paljon yleisempi sananmuodostuskeino, ja sitä on voitu ja voidaan edelleen käyttää melkein mistä sanasta tahansa. Niinpä slangisanojen muuntelussa ei ole kysymys yleiskielen tapaan pelkästään tai edes ensisijaisesti onomatopoeettisista sanoista.

Kalliota tarkoittavissa sanoissa muuntelu näkyi sanoissa *klatsu* ja *klitsu*. Enemmän esimerkkejä löytyy rahaa tarkoittavista sanoista. Vanhasta ruotsalaisperäisestä slangisanasta *fyrk* on saatu kaikkien tuntema *fyrkka*, josta on koko joukko eriaikaisia johdoksia ja muunnoksia, muun muassa seuraavat: *fyena, fyffe, fyffä, fyge, fygu, fyne, fyne, fyrde, fyrgumi, fyöna, fööna* sekä *fyrkendaal*, jossa on myös harvinainen johdinaines *daal*.

Ruotsin omenaa tarkoittavasta *äppel*-sanasta on samoin saatu toistakymmentä sanaa vanhaan Stadin slangiin. Suoraan *äppel*-sanaan perustuvat slangisanat *eblu, epeli, eplari, eppeli, epyli, äppeli* ja *äpyli*. Alkuaan Tukholmasta Helsingin ruotsinkieliseen slangiin lainatun fikon-kielen avulla slangiin on saatu sana *fibeli*: *äppel-fikon* -> *fippel-ekon* ja siitä *fibeli* ja *fiblari* sekä *fiblu*. *Fibelin* muunnoksia ovat puolestaan *knibeli, snibeli, sniblari* ja *sniblu* sekä lopulta *skribeliini*. Tässä tapauksessa yhdestä ruotsin kielen sanasta on saatu 15 sanaa vanhaan Stadin slangiin.

Muuntelun piiriin voidaan lukea myös slangissa yleiset äänne- tai sanaleikit. Esimerkiksi 1910-luvulta on peräisin sana *lipetti* 'piletti', johon liittyy vielä maininta 'leikillinen', 1950-luvulta on sana *luikas ~ pluikas* 'liukas' ja 1970-luvulta *skirnaa* 'luistella' (< *skrinnaa*). *Stadin slangin suursanakirjassa* on myös joukko sanoja, joiden alussa on

ts:n sijasta *st*, esim. *stiikaa* 'katsoa' ja *stuppari* 'juoksupoika'. Sanojen kääntäminen on hyvin tavallista, esim. *pulmasissit* 'silmäpussit'.

Muuntelu on ollut tavallista reilut sata vuotta sitten 1900-luvun alussa. Se on ollut käytössä sen jälkeenkin, mutta hyvin näkyvästi se on palannut slanginpuhujien työkalupakkiin uudelleen 1900-luvun loppupuolella. Silloin on tutusta 'tupakkaa' tarkoittavasta *rööki*-sanasta saatu muun muassa seuraavat muunnokset: *föbelö*, *röblä*, *röbä*, *röbö*, *röbötsy*, *röfe*, *tölli*, *röllö*, *röpsy*, *rötski* ja *röysti*. 'Olutta' merkitsevästä *ööli*-sanasta on osin jo aiemmin saatu myös joukko muunnoksia, muun muassa seuraavat: *ölffi*, *ölky*, *ölppä*, *öller*i, *ölmeri*, *ölppi*, *ölppä*, *ölppö*, *ölssi*, *ölö*.

Muuntelu on kaikkiaan ollut koko Stadin slangin historian ajan hyvin produktiivi ja väljä tapa tuottaa uusia ilmauksia. Ruotsin kielen lintua tarkoittavasta *fågels*-sanasta on slangiin saatu *fogeli*, *foglu*, *foge* ja vokaalisointumuunnos *fögeli*. Muita muunnoksia ovat *spigeli*, *spideli* sekä *fitseli*, *fitseri* ja *titseri*. Näissä ollaan jo kaukana alkuperäisestä lainälähteestä. Välistä luultavasti puuttuu fikon-kielinen rengas **figeli*. Suomen sanasta *varpunen* on puolestaan saatu muunnokset *stirbunen*, *tirpunen* sekä *tsirbari* ja *tsirbu*. Sanasta *kappale* on saatu jo vanhaan slangiin sana *kipale*, jolla on ollut useita äännevariantteja: *gipale*, *gibale*, *kibale*, *skipale*, *skibale*. Myöhemmin siitä on saatu muunnos *tsibale*, *tsipale*. *Talonmiehestä* on saatu *talkkari* ja *talari* ja niistä edelleen *tsilari* ja *slitari*. Erityisesti ensi tavussa *i:n* sisältävät muunnokset ovat olleet yleisiä. *Sokeristakin* on tullut *tsikori*. Muuntelun seurauksena syntyneet slangisanat saattavat vaikuttaa hyvin erilaisilta. Esimerkiksi pukua tarkoittavasta sanasta *rigi* on saatu mm. äännevariantit *prigi* ja *sprigi* ja niistä muunnokset *strigaasi* ja *ugaasi*.

Niin kuin nämäkin esimerkit osoittavat, yhdestä sanasta on Stadin slangiin voitu saada jopa parikymmentä sanaa erilaisten sananloppuisten ainesten ja muunnosten avulla. Usein nämä keinot ovat lisäksi kietoutuneet toisiinsa. Siitä

on hyvänä osoituksena kaksi Stadin slangin vanhaa 'lakkia' tarkoittavaa sanaa *tšubu* ja *tšapka*, jotka molemmat ovat lähtöisin venäjästä. Näistä *tšubu* palautuu venäjän sanaan *tšub* 'hiuskiehkura, otsalle valahtanut hiustupsu'. Venäläisten kasakoiden kanssa ystäväystyneet pojat ovat luulleet, että kasakat ovat tarkoittaneet lakkiaan puhuessaan hiustupsustaan. *Tšapka*-sanan lainalähteenä on ollut venäjässäkin 'lakkia' tarkoittava *šápka*. Sanoista *tšubu* ja *tšapka* on sitten kehittynyt vanhassa slangissa 'lakkia' tarkoittavat sanat *tšapska*, *tšibba*, *tšibbe*, *tšipska*, *tšuba*, *tšube*, *tšubura*, *tšuge*, *tšugero*, *tšugu*, *tšupska* ja *tšupsku*. Kahdesta venäläisestä lainalähteestä on Stadin slangiin saatu 14 slangisanaa!

Vaikka Helsingissä niin ruotsin- kuin suomenkielistäkin slangia on aikanaan puhuttu valtaosin samoissa kaksikielisissä poikaporukoissa, ruotsinkielinen slangia on poikennut suomenkielisestä slangista ainakin sananmuodostukseltaan. Mona Forsskåhlin mukaan ruotsinkielisessä slangissa on ollut vain muutama produktiivinen johdin: *-is* (*lantis* 'maalainen'), *-are* (*kondare* 'konduktööri'), *-o* (*mongo* 'tyhmä ihminen', sanasta *mongoloid*), *-an* (*Brunssan* 'Kaivopuisto') ja *-ika* (*bulika* 'pieni kivi') (Forsskåhl 2015: 60). Näistä *-is*, *-o* ja *-are* tavataan myös Tukholman slangissa, esimerkiksi *kondis* 'työ; konditoria; konduktööri', *pundo* 'tyhmä' sanasta *pundig* ja *pajsare* 'maalainen; mies, poika, tyyppi' (Kotsinas 1996: vii, 179).

Arvoitukseksi kuitenkin jää, missä vaiheessa ja miten suomenkielisen slangin sananmuodostuskeinot ovat muuttuneet produktiiviksi, sillä niistä on jälkiä vanhimmistakin lähteissä. Toinen arvoitus on se, miksi niistä ole merkkiäkään Helsingin ruotsinkielisten slangissa. Yhtenä syynä saattaa kuitenkin olla se, että ruotsinkielisessä slangissa "johtimilla" tai muilla sananloppuisilla aineksilla ei ole ollut samanlaista morfologista tehtävää kuin suomenkielisessä slangissa. Ruotsalaisperäisiä sanoja ei ole

ollut tarpeen mukauttaa ruotsin kielen sanarakenteen mukaisiksi. Ne ovat jo olleet kieliopillisesti ruotsalaisia.

Vaikka vanhaa Stadin slangia usein syystäkin luonnehditaan suomalais-ruotsalaiseksi sekakieleksi, se pätee ennen muuta sanastoon, mutta ei sananmuodostusmekanismeihin. (Stadin slangin sananmuodostuksen keinoista ks. Paunonen 2000: 25– 28, 2006a: 54–58, 2006c: 339–341.)

”Johtaminen” ja muuntelu ovat koko Stadin slangin historian ajan olleet ne pääkeinot, joiden avulla slangiin on voitu tuottaa lähes loputtomasti uusia ilmauksia. Niiden merkitystä on vain lisännyt se, että niiden avulla on voitu luoda myös jo olemassa olevista slangisanoista uusia slangi-ilmauksia. Tämä näkyy hyvin *Suomi-stadisanakirjankin* sana-artikkeleista. Se tekee myös ymmärrettäväksi, että joissakin sanaartikkeleissa on uskomattoman paljon synonyymisia ilmauksia.

Kolmas, niin ikään lähes loputon keino luoda uusia slangisanoja ovat olleet yhdyssanat, esimerkiksi *duunimesta* ’työpaikka’, *liksapäivä* ’palkkapäivä’, *stogerata* ’junarata’. Niitä on käytännössä voitu luoda lähes milloin vain. Usein niistä on kuitenkin vain pari kolme tietoa, ja sen vuoksi niiden tarkka ajoittaminen on ollut vaikeaa. Yhdyssanojen ajoittamisessakin on lähdetty käytettävissä olleista tiedoista, vaikka niitä lienee käytetty paljon kauemmin. On kuitenkin myös joukko sellaisia yhdyssanoja, jotka ovat aikanaan olleet erityisen suosittuja, ja niiden ajoituskin on ollut helpompaa, koska tietoja on runsaammin. Tällaiset yhdyssanat liittyvät erilaisiin merkityksenkehityksiin, ja ne tulevat puheeksi seuraavassa luvussa.

4.5. Merkityksenkehitykset Stadin slangissa

Johtamisen ja muuntelun lisäksi myös erilaisten merkityksenkehitysten kautta slangiin on saatu

huomattavan paljon uusia ilmauksia. Hyvin tyypillinen ja edelleen produktiivi merkityksenkehitystyyppi on metafora, jossa ilmiötä tai oliota verrataan toiseen samankaltaisuuden perusteella. Esimerkiksi sukupuolielimiä, kuten penistä ja vaginää, on slangissa ilmaistu sanoilla, jotka viittaavat niitä ulkonäöllisesti muistuttaviin esineisiin kuten keppiin (tai ylipäänsä pitkäomaiseen esineeseen), nuijaan, reikään, rakoon ja rasiaan: 'penis' – *ilotikku, keppi, leppäseiväs, makupuikko, meisseli, miekka, nahkanuija, pamppu, seiväs*; 'vagina' – *hole, rako, reikä, vako, jakorasia, riemurasia, toosa*. Ulkonaiseen samankaltaisuuteen perustuvat myös ne tupakan nimitykset, jotka viittaavat keppiin tai rullaan: *häkäpötkö, keppi, kuntopuikko, myrkkypeppi, nikotiinisauva, syöpäputki, syöpäseiväs, syöpätanko; kääryle, myrkkykääryle, myrkkyrulla, nikotiinikääryle, paskakääryle, syöpäkääryle, syöpärulla*. Metafora voi perustua ulkomuodon lisäksi myös samankaltaiseksi tulkittuihin henkisiin ominaisuuksiin tai käyttäytymiseen. Esimerkiksi useita eläimiin viittaavia sanoja käytetään prostituoidusta naisesta: *espislintu, espisperhonen, fogeli, haarapääsky, kotka, lintu, metsäpeura, mäkipeura, peura*.

Metaforan tapaan myös metonymiassa verrataan ilmiötä tai oliota toiseen, mutta siinä vertailtavat ovat keskenään osa-kokonaisuussuhteessa. Esimerkiksi maalaista tai poliisia on slangissa ilmaistu sanoilla, jotka kuvaavat heidän asusteitaan. Osin nämä asusteet ovat kuvitteellisia ja liittyvät esimerkiksi 'maalaista' tarkoittavissa ilmauksissa ironisiin stereotypioihin maaseudun elämästä: *heinähattu, heinäkenkä, kaurahattu, kauralakki, lantahousu, paskasaapas, ruispipo, ryynimyssy, savipläägä, toukohousu*. Poliisia tarkoittavissa ilmauksissa osa on kuvitteellisia ja ironisia, kuten *paskahattu, paskalakki, paskalippis*. Osassa taas ei ole kysymys kuvitteellisista asusteista vaan poliisin virkapukuun liittyvistä yksityiskohdista, kuten sanoissa *sinitakki, sinivuokko, tinalätsä, tinanappi, tinapää*.

Metaforan ja metonymian kautta syntyy suuret määrät yhdyssanoja. Osa niistä on pitkäaikaisia, osa tyypillisiä päiväperhoja. Vanhimmat ovat peräisin Stadin slangin alkuajoilta. Erityisen paljon metaforisia ilmauksia syntyi kuitenkin 1950–1970-luvuilla, mutta uusia ilmaantuu yhä edelleen, vielä 2020-luvun slangissa.

Stadin slangissa esiintyy myös muita merkityksenkehitystyyppisiä kuin metafora ja metonymia. Yksi niistä on pejoratiivistuminen, jossa sana kokee periaatteessa jonkinasteisen arvoalennuksen. Siitä on runsaasti esimerkkejä 'tyhmää' tarkoittavissa sanoissa. Monet niistä ovat alun perin merkinneet jotain muuta kuin tyhmää. Osin on kysymys siitä, että yleiskielestä slangiin lainattu sana on samalla pejoratiivistunut. Näin on käynyt esimerkiksi sanalle *onnellinen*, jonka merkitys slangissa on 'tyhmä' tai 'hassu'. Myös alkuaan neutraalit slangisanat ovat saattaneet saada pejoratiivisen lisämerkityksen. Näin on käynyt esimerkiksi sanoissa *hemmo* ja *junnu*, joiden alkuperäinen merkitys on ollut 'poika, mies, kaveri' mutta jotka ovat alkaneet tarkoittaa myös 'tyhmää (ihmistä)'. Suuri osa 'tyhmää' tarkoittavista sanoista on sellaisia, jotka ovat jo alun perin olleet merkitykseltään kielteisiä ja usein affektiivisiäkin, esimerkiksi 'alkoholisti' > 'tyhmä': *dena*, *denari*, *denis*, *spurgu*. Myös monet maalaista tarkoittaneet sanat ovat saaneet rinnalle merkityksen 'tyhmä': 'maalainen' > 'tyhmä': *bunde*, *bönde* (~ *pönde*, *spönde*), *lande*, *landepaukku*, *lanttu*. Tässä on kysymys siitä, että jo sinänsä pejoratiiviset sanat ovat saaneet uusia pejoratiivisia merkityksiä. Merkitykseltään kielteiset ja usein affektiiviset sanat ovat keränneet uusia kielteisiä merkityksiä. Tällainen merkitysten kimputtuminen on tyypillistä Stadin slangille.

Pejoratiivistumisena voidaan pitää myös sitä, että monet poikien ja miesten etunimet ovat alkaneet tarkoittaa 'tyhmää': esimerkiksi *aatami*, *eenokki*, *einari*, *eino*, *erkki*, *erno*, *huugo*, *ismo*, *keijo*, *paavo*, *pentti*, *reino*, *seppo*, *simo*, *taneli*, *urpo*, *uuno*. Näistä varsinkin *urpo* ja *uuno* ovat